



## SIRP MİLLİYETÇİLİĞİNİN KURAMSAL TEMELLERİ

Kürşat KORKMAZ\*

### ÖZ

Son yıllarda Balkan coğrafyası uluslararası ilişkilerin ve uluslararası toplumun gündeminde yer almaktadır. Soğuk Savaş sonrası bu coğrafyada meydana gelen savaşlar, çatışmalar ve katliamlar bölgeye yönelik algıyı olumsuz etkilemiştir. Bu coğrafyanın ismi olan ve aslında çok daha farklı bir anlamı olan "Balkan" ifadesinin, bölgede meydana gelen olaylardan dolayı yeni bir ulus oluşturma ve bağımsızlığı kazanmayı ifade etmek için "Balkanlaşma" olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu tabir, dünyanın öteki bölgelerinde meydana gelen karmaşa ve karışıklıkları ifade etmek amacıyla da kullanılmaktadır. Bu nedenle bölgenin Soğuk Savaş sonrası bu şekilde anılmasının nedenlerinden biri olan ve olayların fitilini ateşleyen Sırplar ile onların milliyetçilik anlayışının incelenmesi gerekmektedir. Sırp milliyetçiliğinin dönemsel olarak bölgesel dinamikleri değiştirme potansiyeline sahip bir yapısı bulunmaktadır. Bu açıdan bu tür bir milliyetçilik anlayışının kavramsal düzeyde inceleme ihtiyacı doğmaktadır. Bu çalışma Sırp milliyetçiliğinin kavramsal düzeyde analizini yapmak suretiyle, Sırp milliyetçiliğinin doğasını ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu amacı gerçekleştirmek için milliyetçilik literatüründe yer alan yaklaşımlar ve kuramlardan faydalanılacaktır. Bunun yanı sıra, Sırp milliyetçiliği din, dil ve tarihsel unsurlar bağlamında incelenecektir.

**Anahtar Kelimeler:** Sırp Milliyetçiliği, Balkanlar, Milliyetçilik Kuramları, Dil, Din ve Tarihsel Unsur.

## THE THEORETICAL FUNDAMENTALS OF THE SERBIAN NATIONALISM

### ABSTRACT

The Balkans have been on the agenda of international relations and the international community in recent years. Wars and massacres have taken place in this post-Cold War region of the world, and have had a negative impact how people perceive it. Scholars often use the terms "Balkan" and "Balkanization" interchangeably to express the birth of new nations and independence in light of any number of events. Balkanization can also refer to confusion occurring in other parts of the world. We therefore must examine the Serbs, as they are one reason why the region is remembered the way it is after the Cold War, and because they had ignited the wick of the events. Serbian nationalism structurally has the potential to change regional dynamics periodically – hence the need to examine it the conceptual level. This study aims to do exactly that. In order to achieve that aim, we have drawn from various approaches and theories from [academic] literature on nationalism literature, and will thus analyse Serbian nationalism within the frameworks of religion, language, and history.

**Keywords:** Serbian Nationalism, Balkans, Nationalism Theory, Language, Religion, Historical Elements.

---

### Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 30.06.2021; Yayına Kabul Tarihi: 15.08.2021

\* Dr. Öğretim Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, KIRIKKALE; ORCID: 0000-0003-3004-4349, E-posta: kursatkorkmaz@kku.edu.tr

## **Giriş**

Milliyetçilik son iki yüzyıllık zaman periyodu içerisinde uluslararası sistemi belirleyen unsurların arasında önemli bir konumda yer almıştır. Son yıllarda devletlerin iç ve dış politikalarını etkileyerek konumunu daha da arttırmıştır. Milliyetçilik olgusunun kavramsal olarak ortaya çıktığı Batı Avrupa ile dünyanın geri kalan kısımlarında milliyetçiliği algılama açısından farklılıklar gözükmemektedir. Her bölgede ve her toplumda milliyetçilik farklı şekilde tanımlanmaktadır. Bunun en önemli sebebi her toplumda farklı bir ihtiyacı sağlama işlevi görmesidir. Toplumlar arasındaki gelişmişlik farkı da milliyetçiliğin algılarını etkilemektedir. Balkan coğrafyasında son yüzyıllarda ortaya çıkan karmaşanın önemli sebeplerinden biri de milliyetçilik olgusunun parçalayıcı özellik taşımasından kaynaklanmaktadır. Milliyetçilik olgusu aynı bölge içerisinde bile farklılıklara neden olmaktadır. Balkanlardaki her toplum düzeyinde milliyetçilik genellikle benzer unsurları taşımaktadır. Ancak her toplum, bu unsurları farklı şekilde yorumlayıp değerlendirmektedir.

Balkan milliyetçiliği Doğu Avrupa milliyetçilik modeli içerisinde incelenmektedir. Balkan milliyetçilikleri içerisinde Sırp milliyetçiliğinin genel olarak ayırıcı temel unsurları bulunmamakla birlikte, temel unsurların yorumlanması ve uygulanmasında farklılıklar meydana gelmektedir. Balkan milliyetçiliklerinin temel ve ayırıcı özellikleri dil, din ve tarihsel ortaklık unsurları temelinde milliyetçi bir yapı oluşturmalarıdır. Balkan topluluklarının bu özellikleri hem bir ulusal devlet kurabilmek hem de diğer topluluklarla aralarında bazı uyumsuzluk ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Sırp da bu özellikleri kendi tarihsel birikimi sonucunda yorumlayarak kendine özgü bir milliyetçi anlayış sergilemişlerdir. Bu çalışmanın temel sorunsalı, Sırp milliyetçiliğinin Balkan milliyetçiliği içerisinde değerlendirilebilecek unsurları taşıyıp taşımadığıdır. Bu bağlamda, Sırp milliyetçiliğinin doğası anlaşılmasına çalışılacaktır. Sırp milliyetçiliğinin Orta Avrupa milliyetçi modeli içerisinde değerlendirilmesi de tartışılacaktır. Ayrıca çalışmada, Sırp milliyetçiliğinin ayırıcı ve kendine özgü milliyetçilik anlayışı incelenecek ve bulguları araştırılacaktır. Çalışmanın temel varsayımı, Sırp milliyetçiliğinin temel argümanları ile Balkan milliyetçiliklerinin temel unsurları arasında ortaklıklar bulunmuş olsa da Sırp milliyetçiliğinin ayırıcı ve kendine özgü bir niteliği bulunmasıdır. Sırp milliyetçiliği, Orta Avrupa milliyetçiliği (Alman romantik milliyetçi anlayış) içerisinde değerlendirebilecek bulgulara sahiptir. Özellikle Sırp düşünürlerin dil alanındaki çalışmaları Sırp milliyetçiliğini Orta Avrupa milliyetçilik modeline yaklaştırmaktadır. Ancak bu çalışmaların daha ileriye götürülebilmesi ve dönemin getirmiş olduğu şartlar Sırp milliyetçiliğini Balkan milliyetçiliğine bu bağlamda Doğu Avrupa milliyetçi modeli içine çekmiştir.

Çalışma iki bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde milliyetçiliğin kavramsal çerçevesi üzerinde durularak Balkan milliyetçiliği bağlantısı sorunsalı irdelenecektir. Milliyetçiliğin ortaya çıktığı bölgelere ilişkin modellere yer verilecektir. Ayrıca Balkan milliyetçiliğini oluşturan unsurların açıklaması yapılacaktır. Çalışmanın ikinci kısmında ise Sırp milliyetçiliği kavramsal ve kuramsal düzlemde incelenecektir. Sırp milliyetçiliği, Balkan milliyetçiliğinin temel unsurları ışığında tartışılacaktır. Sırp tarihindeki olaylar milliyetçilik bağlamında incelenecektir. Bu olayların Sırp milliyetçiliğine olan etkileri üzerinde durulacaktır.

### **1. Milliyetçiliğin Kavramsal Yapısı ile Balkan Milliyetçiliğinin Bağlantısı**

On dokuzuncu yüzyılda uluslararası politikayı etkileyen en önemli faktör olan milliyetçilik kavramı özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra dünya politikasında az gelişmiş ülkelerin iç ve dış politik dinamiklerinde yer almıştır. Yaşanan yüzyılların anahtar kavramı olan milliyetçilik, geçirdiği tarihsel gelişim aşamaları

düzeyinde üç farklı yapıda ortaya çıkmıştır. Bu konuyu milliyetçilik kavramının ortaya çıktığı yerler olarak da tanımlayabiliriz. Bunlar, Batı Avrupa, Orta Avrupa ve Doğu Avrupa'daki milliyetçilik modelleridir (Synder, 1954; Özkırmı, 2008, s. 49, 61-62; Smith, 2014). Batı Avrupa milliyetçiliği, burjuvazinin yükselişi ile gelişim göstermiştir. Batı Avrupa'da, özellikle İngiltere ve Fransa'da bu tür milliyetçiliğin ortaya çıktığı görülmektedir. Batı Avrupa'da milliyetçilik, millet olarak ifade edilen örgütlenme oluştuktan sonra ortaya çıkmıştır. Millet oluşum süreci ise yaklaşık 400 yıl gibi uzun bir zaman dilimi içerisinde gerçekleşmiştir. Bu bağlamda, Batı Avrupa'da ortaya çıkan milliyetçiliğin en önemli ayırıcı özelliği de milliyetçiliğin millet olgusundan sonra ortaya çıkmış olmasıdır (Özkırmı, 2008, s. 63).

Milliyetçiliğin üç unsuru bulunmaktadır. Bunlar, duygu, ideoloji ve toplumsal harekettir (Synder, 1954, s. 76-77; Kohn, 2005, s. 20). Batı Avrupa milliyetçiliği bu üç önemli unsurun altyapılarını sağlam şekilde oluşturmuştur. Özellikle ideoloji Batı Avrupa milliyetçiliğinin en önemli unsurunu oluşturmaktadır. Batı Avrupa milliyetçiliğinin ideolojisi Aydınlanma felsefesi ile sağlanmakla birlikte; akıl, toplum ve devletin her düzeyine egemen olmuş laik düşünceye dayanmaktadır. Bu bağlamda din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması doğrultusunda laiklik, milliyetçiliğin önemli bir ögesi olmuştur. Akıl, doğa yasası, ilerleme kavramları ve din ile ilgili düşünceler birey bazında ayrı bir düzleme oturtulmuştur. Batı Avrupa'da Aydınlanma hareketi ile birey artık kendini bir ulus olarak bulmuş ve insan bir ulus düzleminde ortaya çıkmıştır (Turan, 1999, s. 267). Neticede Batı Avrupa milliyetçiliği dini unsurları içermemiştir.

Milliyetçiliğin üçlü yapısı içerisinde yer alan toplumsal hareket ise 1789 Fransız Devrimi ile gerçekleşmiştir. Devrimle artık meşru egemenliğin tek kaynağı halk ve halkın istekleri olmuştur. Burjuva bu noktada egemenliğini, halkın değil ulusun olacak şekilde ve ulusu geçmiş ile gelecekte yaşayan ve yaşayacakları içine alan kurumsal bir yapıya devretmiştir. Bu kurum ise parlamento olmuştur. Her ne kadar parlamentoda temsil kabiliyeti yine burjuvazide olmuş olsa da ilerleyen zaman içerisinde bu durum değişmiştir. Demokrasinin gelişimi sağlanmıştır. Bu bağlamda ekonomik bütünlük, kültür ve tarih birliği kavramlarının da gelişimi sağlanmış ve birlikte yaşama istediği pekiştirilmiştir. Ulus aslında burjuvazi tarafından temsil ediliyordu ve bu sınıf bu ideolojiyi geniş halk kitlelerinin desteğini elinde tutmak için sürekli gündemde tutuyordu. Batı Avrupa'da milliyetçiliğinin oluşumu ulusal bilinci geliştirme süreci olarak da tanımlanabilir. Bunda en büyük pay orta sınıf olarak nitelendirilen burjuvaziye aittir (Turan, 1999, s. 268).

Milliyetçiliğin tarihsel gelişim aşaması sadece Batı Avrupa'da meydana gelmiştir. Dünya üzerindeki diğer toplumlarda milliyetçiliğin tarihsel aşaması yüzyılları alan ve kuramsal yapıları ortaya çıkaran bir süreç izlememiştir. Orta ve Doğu Avrupa'da milliyetçilik hareketlerinde temel sorun, merkezi kurumların yokluğundan kaynaklanmaktadır. Orta Avrupa'da milliyetçilik ulusal birliklerin oluşturulmasını sağlamıştır. Doğu Avrupa milliyetçiliği ise ulusal devletlerin oluşturulmasını sağlamıştır. Batı Avrupa'da yüzyıllar boyu süren ulus oluşturma ve sanayileşme süreci Orta Avrupa milliyetçiliğinin yaşandığı Almanya ve İtalya gibi ülkelerde 40-50 yıl gibi kısa bir sürede gerçekleşmiştir.

Batı Avrupa dışındaki toplumlarda da milliyetçiliğin siyasal işlevleri konusunda farklılıklar görülmektedir. Batı Avrupa'da milliyetçiliğin siyasal işlevi millete dayanmaktaydı ve en güçlü kesim olan burjuvazi kendini milletin temsilcisi olarak görmekteydi. Çünkü parlamentoya ancak belli miktarda vergi veren girebiliyordu. Bu da burjuvaziyi ifade etmekteydi. Batı Avrupa milliyetçiliğinin liberal, demokrat ve insancıl değerler taşıdığı vurgulanmaktaydı. Orta Avrupa milliyetçiliğini temsil eden Alman milliyetçiliğinin siyasal işlevi ise ulusal birliğe dayanmaktaydı. Orta Avrupa milliyetçiliğinin Alman örneğinde, milliyetçiliğin işlevi, tek bir devlet hâlinde toplamak

olarak nitelenmekteydi. Doğu Avrupa milliyetçiliğinin siyasal işlevi ise ulusal bağımsızlıklara dayanmaktaydı. Doğu Avrupa toplumlarında (Yunanistan, Polonya, Bulgaristan) orta sınıfın zayıflığı nedeniyle, özgürlüğünü kazanacak olan devletin biçiminin nasıl olacağı gibi olumlu bir kavramda değil, yabancı egemenliğinden kurtulmak gibi olumsuz unsur etrafında birleşmişlerdi. Bu bağlamda Doğu Avrupa milliyetçiliği parçalayıcı bir niteliğe bürünmüştür. Ayrıca Doğu Avrupa milliyetçiliğinde, Batı Avrupa milliyetçiliğinin önemli öğelerinden olan demokrasi unsuru oluşmamış ve bunun yerine ulusal bağımsızlık unsuru başat öge olmuştur (Özkırımlı, 2008, s. 33-34, 41-43, 49-50).

Balkanlarda yaşanan milliyetçilik hareketleri Doğu Avrupa milliyetçiliği içerisinde değerlendirilmektedir. Avrupa'da Balkan Yarımadası ve üzerindeki halk ekonomik açıdan en geri kalmış bölgeyi oluşturmaktadır. Ayrıca tarihte her dönemde Balkanlarda güç savaşının ve ulusçuluk akımlarının en olumsuz yanları bu bölgede görülmektedir. Balkanlarda sosyolojik ve uluslararası ilişkiler düzleminin iç içe olduğu bilinmektedir. Fransız devriminden sonra Balkanlarda milliyetçilik yayılmaya başlamıştır. Aslında milliyetçilik bir dil, ırk ve toprağa bağlı bir dayanışmanın ideolojisi olarak tanımlandığında Balkanlar için bu çok yeni bir kavram olmamıştır. Balkanların genelinde feodal yapı egemen olmuş, milliyetçilik ise yeni bir ulus oluşturma ve bağımsızlığı kazanma işlevini yerine getirmiştir. Bu işlev uluslararası ilişkiler literatürüne "Balkanlaşma" terimi olarak girmiştir. Göreceli olarak siyasal coğrafyanın etkilediği bu kavram, devletleri ve küçük ulusçukları gündeme getirmiş ve bu bağlamda dış müdahale ve etkenlere açık bir ortam oluşturmuştur. Ayrıca yaşanan bu süreç içerisinde "Balkan Milliyetçiliği" kavramına da uluslararası kamuoyu tarafından ilgi duyulmaya başlanmıştır (Turan, 1999, s. 269).

Balkan milliyetçiliğinin hem Doğu Avrupa hem de Orta Avrupa milliyetçi modellerine uyan özellikleri bulunmaktadır. Balkan milliyetçiliği parçalayıcı bir özellik taşıması ve bağımsızlık için mücadelede bulunma noktasında Doğu Avrupa milliyetçilik modelini yansıtmaktadır. Ancak özele inildiğinde Balkanlardaki bazı uluslardaki milliyetçilik anlayışında Orta Avrupa milliyetçi modeli özelliklerini taşıyan yönleri ortaya çıkmaktadır. Bu özellikler dilsel, tarihsel ve etnik kimliklere verilen önemdir. Bunlar genelde Orta Avrupa milliyetçilik modeli, özelde Alman milliyetçiliğinin belirleyici unsurları ile örtüşmektedir. Balkan ulusları genelde ülküsünü ve teritoryal sınırlarını bu özellikler çerçevesinde çizmektedir. Tarihlerin, dillerin, geleneklerin hatta kimi uluslarda dinsel yapıların iç içe geçtiği, etnik topluluklar belirgin yoğunluklar hâlinde ayrılmamıştır. Balkan topraklarında yapay ayrımlar icat etme ve doğal kabul edilen sınırlarla örtüşme çabası, Balkan milliyetçiliğinin kendi modeli içerisinde bile aşırı bir uç teşkil etmesine neden olmuştur. Ayrıca bu bağlamda Jelavich'in belirttiği gibi Balkan milliyetçiliğinin üç temel belirleyici unsuru bulunmaktadır. Bunlar dil, tarihsel ortaklık ve din unsurlarıdır (Jelavich, 2006a, s. 202). Balkanlardaki milliyetçi hareketler bu üç belirleyici unsuru taşımaktadır. Tarihsel olaylar ve efsaneler de Balkan milliyetçiliklerinin oluşum ve gelişiminde önemli bir yere sahiptir (Kohn, 2005, s. 457).

Batı Avrupa milliyetçiliğinin ortaya çıkışındaki süreci etkileyen unsurlar, burjuvazinin güçlenmesi ve fikirsiz olarak rasyonaliteye dayanan Aydınlanma felsefesidir. Balkan ülkelerinde ise, burjuvazi gelişmemiş ve Romantizmin etkisinin hâkim olmasıyla milliyetçilik genellikle, dil, din ve kültür gibi unsurlara dayanmış ve çoğunlukla romantik bir içerik kazanmıştır. Milliyetçilik Batı Avrupa'da, sınıfsal bir içerik taşıyarak burjuvazinin feodalizme karşı vermiş olduğu mücadelede halkı yanına almasının bir aracıyken, Balkan ülkelerinde bu hareket yabancı bir gücün egemenliğini sona erdirmeye gibi ulusal mücadelenin itici unsuru olmuştur. Bu doğrultuda milliyetçiliğin öncülüğünü yazarların, şairlerin, din adamlarının ve aydınların yapmasına yol açmıştır. On dokuzuncu yüzyıl bütün Balkan halkları için geçerli bir tarihsel süreç olmuştur (Uzgel, 2002, s. 123).

Genelde bütün Balkanları değişen ölçülerde etkisi altına alan bu gelişme, özelde Sırp lar arasında daha yoğun bir biçimde kendini göstermiştir. Tarihsel süreç içerisinde Sırp milliyetçiliğini diğer örneklerden ayıran en önemli özellik, Sırp ların tüm güney Slavların liderliğini üstlenmek ve Hristiyan dünyasını İslam'a karşı savunmak gibi büyük projeler ile mağduriyet duygusu içinde bulunmak arasında gelgitler yaşamış olmasıdır (Miller, 2004, s. 158). Sırp milliyetçiliğine Balkan milliyetçiliğinin temel belirleyici unsurları yanında güney Slavları birleştirme misyonu da yüklenerek, diğer Balkan milliyetçiliklerinden ayırıcı bir özellik ortaya koyulmuştur. Ancak Sırp milliyetçiliğinde Balkan milliyetçiliğinin temel unsurları daha belirgin şekilde görülmektedir. Bundan sonraki bölümde ifade edildiği gibi Sırp milliyetçiliği Balkan milliyetçiliğinin temel unsurlarını yansıtmaktadır.

## **2. Sırp Milliyetçiliğinin Kavramsal Yapısı**

Sırp milliyetçiliğinin, Balkan milliyetçiliği ile genel olarak benzeşen unsurlarının yanında ayrışan unsurları da bulunmaktadır. Sırp milliyetçiliğinin genel karakter yapısı Balkan milliyetçiliğinde yer alan dil, din ve tarihsel ortaklık unsurları ile benzeşmektedir. Sırp milliyetçiliğinin diğer Balkan toplumlarının milliyetçi anlayışından ayrışan noktası, Sırp milliyetçiliğinin güney Slavları bir bayrak altında toplamak istemesidir. Bölgenin tarihsel süreç içerisinde başka toplumlar tarafından egemenlik altında tutulması, bölge üzerinde yaşayan toplulukları kendilerine ait kültürel özelliklerden uzaklaştırmıştır. Bölge üzerinde yaşayan bazı toplumlar ise asimile olmamak için dağlara çıkmışlardır. Bu toplumlara örnek olarak Karadağlıları verebiliriz. Osmanlı hâkimiyeti altında yaklaşık 400 sene yaşamış olan Balkan toplumları kendi kültürel özelliklerini canlı tutmak çabası içinde olmuşlardır. Bu noktada kültürel özelliklerini korumayan genel çoğunluk ise milliyetçilik kavramının unsurlarından yararlanmıştı (Clissold vd. 1966, s. 14).

On dokuzuncu yüzyılda Sırbistan'da güçlenen milliyetçilik hareketleri, Fransız Devrimi'nden sonra ivme kazanmıştır. Ancak her ülkede sosyo-kültürel şartlar aynı olmadığından, milliyetçilik eğilimleri farklı sonuçlar göstermiştir. Batı Avrupa'daki önemli gelişmelerin ve milliyetçiliğin lokomotifini konumunda olan burjuvazi, Sırp toplumunda gelişmemiştir. Dolayısıyla Sırp milliyetçiliğinin oluşumunda yer almamıştır. Zaten Balkan toplumlarında burjuvazi Osmanlı'ya sonuna kadar sadık kalmıştır. Bu doğrultuda Balkan milliyetçilik hareketlerinin genelinde burjuvazi yer almamıştır. Balkanlarda olduğu Sırbistan'da sadık olmayan kesim entelektüel kesimdir. Doğu Avrupa milliyetçi modelinde önemli roller oynayan aydın kesim, genelde Balkan milliyetçiliğinde özelde Sırp milliyetçiliğinde önemli işlevleri yerine getirmiştir. Özellikle Sırp milliyetçiliğinin kavramsal düzeye getirilmesinde bir başka deyişle dilsel çalışmalarda önemli işlevleri olmuştur. Bu noktada Sırp milliyetçiliği Doğu Avrupa ve Balkan milliyetçiliği ile benzerlik göstermektedir.

Sırbistan'da milliyetçiliğin belirgin bir şekilde ortaya çıkması, Sırp ların ulusal devletlerini kurmaya dayalı politikalar geliştirmesinin ilk örneklerinin görüldüğü on dokuzuncu yüzyıla dayanmaktadır. Bu dönemde siyasal, sosyal, ekonomik ve entelektüel yapılar arasındaki farklılıklar niceliksel değil niteliksel özellikler göstermektedir. Bu farklılıklar zaman içinde değişime uğramıştır. Özellikle entelektüel alanda yapılan çalışmalar milliyetçilik anlayışında farklı düşüncelerin ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. Bu bağlamda Anthoyn Smith, Sırp ların Osmanlılara karşı 1804-1813 yıllarında Kara Yorgi komutasındaki ilk ayaklanmalarının ulusal bilinç oluşturma konusundaki önemini ifade etmektedir. Ayrıca bu ayaklanmaya öncülük eden domuz tüccarının ve onu izleyen köylülerin ne Sırp ulusu ne de onu oluşturma konusunda herhangi bir fikre sahip olup olmadıklarının şüpheli olmasına rağmen Sırp milliyetçiliğinin bir örneği olarak tanımlandıklarına dikkat çekmektedir (Smith, 2002, s. 28). Ancak Smith, bunu Sırp milliyetçiliğinin kendi tarihini yazmasının bir örneği olarak belirtmiştir. Daha

sonraki yıllarda Sırp milliyetçiliğine ilişkin kavramsal düzeyde eserler verdiğinde bu isyanı milliyetçi bakış açısı bağlamında yorumlamıştır. Sırp milliyetçiliği kavramsal olarak dil, din ve tarihsel ortaklık unsurlarını kullanmıştır. Bu düzlemde Sırp milliyetçiliğinin genel çerçevesi ortaya konmuştur.

### **2.1. Sırp Milliyetçiliğinde Tarihsel Ortaklık Unsuru**

Balkanların tarihi geçmişine bakıldığında ilk yerleşimlerin Demir Çağında olduğu görülür. İlk yerleşenler Arnavutların ataları olarak kabul edilen İliyalılardır. Vardar'ın batısını Epir'in kuzeyini kuşatmışlardır. Bu alanın doğusunu yani Bugünkü Sırbistan'ı Trikanlar kuşatmışlardır. İliyalılar ve Trikanların yaşam tarzları ve özellikleri hakkında tam bir bilgi bulunmasa da Trikanların, İliyalılardan sonra geldiği bilinmektedir. Balkan topraklarına ilk gittiklerinde birbirlerinin farklılıkların önemsemeyen bu topluluklar sonrasında tarihi ve kültürel ayrılıkların farkına varmışlardır. Sırplar ise Balkan Yarımadasına yedinci yüzyılda yerleşmişlerdir. İliya'nın batısındaki Slav ve Hırvatlar, Batının ve Roma Katoliklerinin etkisine girmişlerdir. İliya'nın doğusundakiler İstanbul ve Ortodoks Kilisesinin etkisi altına girmişlerdir. Slovenler, Hırvatlar ve Sırlardan farklı dil konuşmuşlardır. Hırvatlar Latin Alfabetini, Sırplar ise Kiril Alfabetini kullanmışlardır. Sırplar On ikinci yüzyılda kendi devletlerini kurmuşlardır. Gücünün zirvesine on dördüncü yüzyılda ulaşan bu devlet Kosova merkezli bir gelişim yaşamıştır. Sırların Kosova konusundaki hassasiyetleri bu dönemden gelmektedir (Clissold vd. 1966, s. 15).

Sırp milliyetçiliğinin oluşumunda ve gelişiminde rol oynayan en önemli olay 28 Haziran 1389'da yaşanan Kosova muharebesidir. Bu olay, Sırların tarihsel mağduriyet duygusu ve Hristiyan dünyasının İslam'ın yayılmasına karşı korunması ve kendisini bu yolda feda etmesi gibi öğelerin hepsini barındırmaktadır. Sırp devletinin en güçlü olduğu dönemin ardından Kosova'da yenilmesi ve Sırp topraklarının Osmanlı egemenliğine girmesi, Sırların bugüne dek taşınan ulusal bilinçlerinde yıkıcı bir etki bırakmıştır. Diğer yandan ise, bu olay Sırp milliyetçiliğinin en önemli kaynaklarından birini oluşturmuştur. Kosova savaşında ölen Sırp kralı Lazar'a ait kalıntılar 1987'de Sırbistan ve Bosna'daki kiliselerde dolaştırılmış ve 1989'da Hırvatistan'daki Krajine bölgesinde Knin Sırp Cumhuriyetini ilan eden Sırplar Lazar'ın mezarını ziyaret ederek bayraklarını asmışlardır. Bu savaş sırasında Sultan Murat'ı öldüren Miloş Obiliç azizlik mertebesine yükseltilmiş ve bölgede birçok önemli kurum ve kuruluşa adı verilmiştir (Uzgel, 2002, s. 125).

Sırların tarihlerinde Kosova Savaşına verdikleri önem ve etkisinin yüzyıllar boyunca gündemde tutulması "seçilmiş travma" örneğidir (Volkan, 1999, s. 51). Sırplar bu olayı, tarihsel ortaklık oluşturma ve tarihsel olayları canlı tutarak kuşaktan kuşağa Sırp kimliğine aidiyeti pekiştirmek için kullanmaktadırlar. Yeni kuşaklar atalarının başından geçen travmatik olayları kendileri yaşamamış olsalar da bunun psikolojik ağırlığını hissetmekte ve sorumlulardan intikam almak istemektedirler. Aradan geçen zaman kavramı gözetilmeksizin, sorumlu görülen hedeflere orijinalerinden farklı olsalar da isim benzerliği ya da soyun, inancın devamı olma hâline bakılmaksızın ceza vermektedirler. Sırp milliyetçiliği de bunun açık kanıtıdır. Soğuk Savaş sonrası Yugoslavya'nın dağılmasından sonra Bosna-Hersek ve Kosova'da yaşanan etnik çatışmalar Sırların tarihsel travmaları sonucu ortaya çıkmıştır. Sırplar bölgedeki Müslüman topluluğu Osmanlı'nın devamı olarak görüp, etnik temizlik hareketi başlatmışlardır (Yılmaz, 200, s. 31-32).

Sırplar, Kosova Savaşının 500. yıldönümü olan 28 Haziran 1889'da eski pagan inanışının bir ürünü olan yaz/savaş tanrısı "Vid" gününü bayram olarak kabul etmişlerdir. 1913'ten sonra 28 Haziran dini, resmi ve halk bayramı olarak kabul edilmiş ve bu tarihe özel önem verilmiştir. Bu tarihte birçok olay gerçekleştirilmiştir. Örneğin Saraybosna'daki suikast bugün de gerçekleştirilmiştir. Sırplar Versay Anlaşmasını imzalamak için 28

Haziran gününü beklemişlerdir. 1921 Anayasaları bugün de kabul edilmiştir. Hatta Stalin Yugoslavya liderliğini gözden düşürmek için Yugoslavya'yı 28 Haziran 1948'de Kominform'dan çıkarırken özellikle bu tarihi seçmiştir. Ayrıca Miloseviç Sırbistan başkanlığına Mayıs 1989'da geçmesine rağmen, resmî törenler için 28 Haziran gününü beklemiş ve Kosova Savaşının yapıldığı ovaya giderek bir milyona yakın Sırp halkı toplamıştır. Sırpların katıldığı bu törende milliyetçiliğin ağır bastığı bir konuşma yaparak, Sırp halkının gözündeki konumunu güçlendirmeye çalışmıştır (Jelavich, 2006b, s. 121).

Sırpların tarihlerindeki önem verdiği ve öne çıkardığı bir diğer olay ise Birinci Sırp İsyanıdır (1804-1813). İsyan, on dokuzuncu yüzyılın ortalarına doğru Sırp entelektüelleri arasında gelişen milliyetçi hareketin tarihsel referansı durumuna gelmiştir. Sırp tarihi alanında Birinci İsyan olayı, üzerinde en çok durulan ve binlerce eserin yazıldığı tarihsel duraklardan biri olmuştur. Bu eserlerin genelinde isyan, Sırp bağımsızlık hareketinin başlangıç noktası olarak kabul edilmiştir (Aslantaş, 2006, s. 476).

Balkan toplumları arasında Sırplar tarihsel olaylara vurguyu en fazla yapan toplumdur. Ayrıca Sırplar savaşları toplumsal iç dinamiği güçlü tutacak araç olarak görmektedirler. Bu bağlamda milliyetçiliği pekiştirmek içinde kullanılmaktadırlar. Sırp milliyetçiliği içte ve dışta yürütülen savaşların neden olduğu kadar, savaş ortamı da Sırp milliyetçiliğinin yükselmesine, mağduriyet algısının güçlenmesine, siyasi mücadelenin milliyetçilik ve ulusal davalarda hizmet üzerine yürütülmesine neden olmuştur. Sırplar tarihlerindeki mücadeleleri sürekli olarak hatırlatılmaktadırlar. Bunları hem övünç hem de mağduriyet olarak tanımlamaktadırlar. 1990'lı yıllardan sonra Yugoslavya'da ortaya çıkan savaş ortamının tarihsel arka planını Sırplar ön planda tutmuşlardır. Bu doğrultuda tarihsel süreç içerisindeki Sırp toplumunun geçirmiş olduğu evrelerden bahsetmektedirler. Sırplar Balkanlarda Osmanlı yönetimine ilk başkaldıran Ortodoks ve Slav toplumdur. 1918'de Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı kurulduğunda (1929'da Yugoslavya adını alacaktır) bütün Sırplar tek bir devlet içinde yaşıyorlardı ve Tito Yugoslavya'sı kuruluncaya kadar ülkenin hâkim unsurlarıydı. Yugoslavya 1991'de parçalanma sürecine girince buna en çok itiraz eden Sırplar olmuştur. Bu durum Sırpları ilk defa azınlık konumuna düşürüyordu. Ayrıca, tarih boyunca Sırplar kendisini Güney Slavların lideri ve Slav birliğini sağlayacak öncü ulus olarak tanımlamışlardır. Ama gelinen noktada Sırplar Güney Slavlarının birliğini sağlayamamakla birlikte, bütün Sırpları tek bir siyasal kurum altında bile birleştirememişlerdir (Uzgel, 2007, s. 50-51).

1990'lardan sonra patlak veren Bosna Savaşı'nın Sırp milliyetçiliği üzerindeki en önemli etkisi, tarihsel haksızlığa uğramışlık duygusunu güçlendirmesi, ona yeni ve somut bir boyut kazandırması olmuştur. Özellikle, Sırpların Yugoslavya'nın dağılma sürecinin başında Dubrovnik'i topa tutması, Vukovar'ın yakılıp yıkılması gibi gelişmeler uluslararası kamuoyunu Sırplar aleyhine çevirmiştir. Bosna Savaşı sırasında Sırpları kollayan İngiliz ve Fransız hükümetlerinin aksine bu ülkelerin basını ve kamuoyu Bosna'daki savaştan ve katliamlardan Sırpları sorumlu tutarak Sırp karşıtı bir tavır almışlardır. Sırp milliyetçiliğinin özelliklerinden olan komplo teorilerine dayanma, Bosna'daki savaş sırasında kendini göstermiştir. Yugoslavya yönetiminin kullandığı ve Sırp halkı arasında savaşı meşrulaştırma işlevi gören bir iddia, Bosna'da İzzetbegoviç önderliğinde İslami esaslara dayalı bir yönetim kurulacağıydı. Hatta radikal İslam'ın Bosna aracılığıyla Balkanlara ve Avrupa'ya sızdığı ve Sırpların bunu önlemeye çalıştığı da ileri sürülürken, Sırpların Batı'yı İslam'a karşı savunduğu yolundaki tarihsel misyonuna gönderme yapılmaktaydı (Uzgel, 2007, s. 143-144).

Bu durumun en önemli sonuçlarından biri 1990'lar boyunca Sırbistan siyasetinde ve toplumsal söylemlerinde, önceliği milliyetçi atmosferin kaplanması olmuştur. Soğuk Savaş sonrasında Sırbistan'ın politik gündemi, Sırbistan toprakları dışında kalan Sırpların durumu olmuştur. Bunu da milliyetçi bir söylemle "Büyük Sırbistan" olarak adlandırarak

Yugoslavya içinde dağılmış Sırların birliğini sağlayacak irrendentist politikalar (kurtarımcı) izlemiştir. Sonuç olarak Sırp milliyetçiliği tarihsel olayları milliyetçilik bağlamında değerlendirerek kullanmıştır. Tarihsel ortaklık oluşturarak milliyetçilik duygusunu pekiştirmiştir. Bunun sonucunda Sırp milliyetçiliği her dönem dinamizm sağlayarak varlığını sürdürmüştür. Her dönem içerisindeki kuşakların tarihsel bilinç kazanması sağlanmıştır.

## **2.2. Sırp Milliyetçiliğinde Dil Unsuru**

Toplumların kendilerini diğer toplumlardan ayırıcı özellikleri bulunmaktadır. Bu özellikler çeşitli kategorilere göre sınıflandırılabilir. Ancak toplumları birbirinden ayıran en önemli özellik toplumun konuştuğu dildir. Milliyetçilik akımlarının dil çalışmalarına ve dilin sadeleştirilmesi konularına ilgi göstermeleri bundan kaynaklanmaktadır. Çünkü ulusal karakterin tezahürünü en önemli dışavurum aracı dildir. Yalnızca bir lisanın her bireyin zihninde var olduğu, bunun doğal ifade tarzı ve ait olunan ulusun doğuştan var olan karakteri olduğu iddia edilmektedir. Her yazar yalnızca o dil ile kendini, fikirlerini ve milli kültürünü doğru ifade edeceğinden kendi lisanında yazmaktadır. Benzer şekilde milliyetçi ideologlar, kendi tarihlerinin canlandırılmasını halk masalları ve efsaneler yoluyla yapmaya çalışmaktadırlar. Toplumlara yönlendirme misyonuna sahip entelektüel kesimler toplumu yazdıkları ile yönlendirmekte ve bilinçlendirmektedirler (Jelavich, 2006b, s. 197). Sırlar dil ve kültür alanında yaptıkları çalışmalar ile milliyetçi argümanlarını güçlendirmişlerdir. Sırp dili ve kültürü alanında on dokuzuncu yüzyılda yapılan reformlar yeni güçlerin doğmasına yol açmıştır. Sırp dilinin gelişmesini sağlayan en önemli milliyetçi ideolog Vuk Karadzic (1787-1864) olmuştur. Sırp ulusunun laikleştirilmesini sağlayacak eserler ortaya koymuştur. Sırp kültürel özelliklerini ortaya çıkaran Karadzic, giderek artan ölçüde Sırların bilimsel bir kritere göre tanımını yapmıştır. Ortodoksluğa olan bağlılığı değil, merkezi Güney Slav diyalekti olan “Stokavca” kullanımını esas alan bir tanım ortaya koymuştur. Karadzic dilsel ulus ideolojisi, Stokavca konuşan bütün insanların (Katolik Hırvatlar büyük çoğunluğunu ve Bosnalı Müslümanlar tamamı dâhil) aslında Sırp oldukları ve dolayısıyla asimilasyon açısından doğal hedefleri teşkil ettikleri şeklinde yeni Sırp inancının kaynağını oluşturmuştur. Karadzic’in ortaya koymuş olduğu milliyetçi anlayış Orta Avrupa milliyetçilik anlayışı ile örtüşmektedir. Balkan milliyetçiliği içerisinde Sırp milliyetçiliği diğer modellerden bu noktada ayrılmaktadır. Sırp milliyetçiliğinin bir nevi Alman milliyetçiliği ile benzeşen bir özelliği ortaya çıkmaktadır. Dil birliği anlayışı olarak, bu düşüncüyü “Güney Slavları Sırp devleti çatısı altında birleştirme” olarak tanımlayabiliriz (Banac, 1995, s. 133-134).

Karadzic, Sırp kültürünü halka benimsetmek ve yaygınlaştırmak için kullanmıştır. Tüm bunları yaparken geleneksel standartların tersine bir yol izlemiştir. Sırlık tanımının kapsamını, dinlerini dikkate almaksızın Stokavca konuşan herkesi kapsayacak biçimde genişletmiştir. Karadzic, yalnızca Sırlara ait olan, ancak Sırların yanı sıra Hırvatlar, Katolikler ve Müslümanların da bildiği Stokavca’yı konuşan herkes Sırp olmalıdır tezini vurgulamıştır. Karadzic’in ortaya koymuş olduğu “linguistik” Sırp milliyetçiliği anlayışı sadece entelektüel çevrelerin değil, aynı zamanda otonom Sırbistan’daki devlet adamlarının da dikkatini çekmiştir. Sırp Devriminin erken dönemlerinde, kurtarılmış on iki nahiyenin, gelecekteki Büyük Sırbistan’ın sadece çekirdeğini oluşturduğu fikrinin temellendirmeye çalışan birçok fikre ilham kaynağı olmuştur. Karadzic’in görüşleri özellikle Sırbistan İçişleri Bakanlığı ve meşruti rejiminin önde gelen devlet adamlarından Ilija Garasanin (1812-1874) tarafından itibar görmüştür. Garasanin, Sırbistan’ın ulusal misyonunun Sırp Devrimi tarafından başlatılan kurtuluş görevini bitirmek olduğuna inanmıştır. Yeni Sırbistan’ın sınırlarının Sırların yaşamakta olduğu tüm alanları kapsayacak biçimde genişletilmesini belirtmiş ve bu sınırların Karadzic’in ortaya koymuş olduğu linguistik sınırlar olarak tanımlamıştır (Banac, 1995, s. 94-95).



On dokuzuncu yüzyılda milliyetçilik rüzgârının etkisi ile güçlü devlet ancak geniş bir toprak alanına sahip olan devlet olabilmektedir düşüncesi hâkim olmuştur. Bu doğrultuda Garasanin ile başlayarak Büyük Sırbistan fikrinin pratikte gerçekleştirilmesi için ulusal programın oluşumuna gidilmiştir. Bu dönemde kurulan bütün siyasi partilerin programlarında bütün Sırları tek devlette birleştirecek anlayış hâkimdi. Bu doğrultuda yirminci yüzyılın başında “Halk Savunması” ve “Birlik ya da Ölüm” organizasyonları kurulmuş ve bütün partiler buna iştirak etmişlerdir. Bu organizasyonların temel amacı; Sırbistan, Karadağ, Bosna-Hersek, Kosova, Makedonya, Hırvatistan’ın büyük bölümü, Vovodina, Slovenya’nın bazı kesimleri ve Dalmaçya’dan oluşan Büyük Sırbistan’ı kurmaktır (Banac, 1995, s. 97). Ancak Sırp ulusunun çoğunluk oluşturmayacağı bir Büyük Sırbistan devletinde, barış sağlanmasında güçlük çekileceğini gördüklerinden, Sırp milliyetçiler “homojen Sırbistan” fikrini üretmektedirler. Homojen Sırbistan’ın sağlanmasında iki stratejiye başvurulmaktadır: Birincisi Sırplaştırma ve ikincisi “etnik arındırmadır”. Bu fikre göre, Sırplaştırma süreci diğer milli toplulukların tarihini ve tarihi yapılarını yok ederek, Sırp ismini ve Ortodoks dinini kabul ettirerek gerçekleştirilecekti. Ancak modern toplumun gelişmediği bir ülkede kendi iktidarı kaba kuvvetine dayanan bir yönetici sınıfı için; eritme politikasını barışçı yollardan gerçekleştirilmesi beklenemezdi. Ancak kaba kuvvet ters bir tepki yaratabileceğinden, Sırplaştırma politikası başarı kazanamamıştı. Bu sebeple ikinci stratejiye başvurulmuştu. Bunun sonucunda bugünkü Sırbistan’da hiç Müslüman kalmamıştı. İkinci Dünya Savaşı’nda ise homojen Sırbistan Projesi “Ravna Gora Çetnik” dergisinin editörü Stevan Moljevic tarafından ortaya atılmıştı (Miller, 2004, s. 153). Sırp milliyetçiliğinin yıkıcı ve parçalayıcı yönleri bu dönemde ortaya çıkmaya ve şekillenmeye başlamıştır.

Karadzic’in ortaya koymuş olduğu milliyetçilik anlayışı ilerleyen süreç içerisinde Sırp entelektüeller tarafından değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Sırp milliyetçiliğinin kültürel ve dilsel ayağını oluşturan unsurlar güçlendirilmiştir. Özellikle 1986’da 200 Sırp entelektüelinin Kosova’ya ilişkin bir dilekçeyi yönetime sunmaları olayı, Sırp milliyetçiliğinin entelektüel kimliğini göstermesi açısından manidardır. Sırp düşünürler, Kosova’da soykırıma uğrayan Sırların ve buna göz yuman Sosyalist yönetimin ihanet içinde olduğunu belirten bir bildiri yayınlamışlardır. Sırp entelektüellerin takınmış oldukları bu milliyetçi tavır aslında Sırp milliyetçiliğinin kültürel altyapısının gösterilmesi açısından önemlidir. Ayrıca 1986’nın Ekim’inde Sırbistan Bilimler ve Sanatlar Akademisi’nin kendi girişimiyle hazırladığı Memorandum’un belli bölümlerinin basında yer alması Sırp milliyetçiliğine o dönemde yeni bir ivme kazandırmıştır. Memorandum’da hem ekonomik yapılanma ile siyasal ve idari örgütlenme hem de cumhuriyetlerin federasyon içindeki konum ve yetkileri açısından bütün Yugoslav modelinin Sırbistan ve Sırlar aleyhine işlediği, Sırların Yugoslavya içinde mahkûm olduğu, Kosova’da Osmanlı dönemine bir dönüş yaşandığı ve Sırların Hırvatistan’da baskı altında oldukları ileri sürülmüştür (Uzgel, 2007, s. 128-129). 1950-1980 yılları arası Sırp milliyetçiliği Yugoslavya içerisinde yönetim tarafından bastırılmıştır. Özellikle 1980’lerin ikinci yarısından sonra giderek açık bir biçimde Sırp milliyetçiliği kendini göstermeye başlamıştır. Bu aşamada Sırp entelektüelleri tarafından milliyetçilik gündeme getirilmiştir. Bu bağlamda Sırp entelektüeller, yazarlar ve düşünürler Sırp milliyetçiliğinin tekrar canlanmasını sağlamışlardır. Sırp entelektüellerin fikirsel anlamda ortaya koymuş oldukları milliyetçilik anlayışı dönemin şartlarının getirmiş olduğu koşullar altında değişime uğramıştır. Karadzic’in dilsel bağlamdaki söylemleri yerini Güney Slav birliğinde şiddete kayan milliyetçilik söylemlerine bırakmıştır. Sırp milliyetçiliği dilsel ve kültürel unsurları içinde barındırmaktadır ve bunları toplumun bilinçlenmesinin aracı olarak kullanmaktadır. Bu özelliği ile Balkan milliyetçilikleri benzerlikler göstermektedir. Ancak dilsel birliği ön planda tutan görüşler ışığında yapılacak bir değerlendirme de ise Sırp milliyetçiliği Alman milliyetçiliğinin özelliklerine yaklaşmaktadır. Bu benzerlik kısa bir

süre sonra fikirsel olarak yerini etnik bakımdan katışıksız bir ülke ya da en azından Katolikler ve Müslümanlar tarafından yönetilmeyecek bir ülke fikrine doğru kaydırmıştır. Hukuki olarak tanımlı topraklarla sınırlanmayan “Büyük Sırbistan” ideali tarihsel (Kosova Orta Çağ’da Sırların merkeziydi), demokratik ve demografik (1991 Hırvatistan ve Bosna’nın bazı bölgelerinde Sırp nüfusu yaşamaktaydı) meşruiyetlere dayanmaktadır (Krulić, 1998, s. 92).

### **2.3. Sırp Milliyetçiliğinde Din Unsuru**

Sırp milliyetçiliğini besleyen en önemli kaynakların biri de Ortodoks Kilisesi’dir. Kilise tarihsel olarak Sırp milliyetçiliğinin arkasındaki en önemli güçtür. Sırp kralı Duşan’ın kardeşi Aziz Sava’nın ilk Sırp kilisesini Peç’te (İpek) kurması nedeniyle bir “Aziz Savaizm” kavramı gelişmiş ve bu da devlet, kilise ve halkın birliğini simgelemiştir (Banac, 1995, s. 134). Kral Sava, Sırp Ortodoks kilisesini kurmuş ve örgütlemiştir. Sava’dan sonra tahta gelen kral Milutin, krallığını on dördüncü yüzyılda Bizans’tan daha varlıklı büyük bir Ortodoks Hristiyan imparatorluğu durumuna getirmiştir (Kaplan, 1995, s. 65). Kilise Sırp milliyetçiliğini destekleyen kurum niteliğini taşımaktadır. Bu bağlamda milliyetçiliğin farklı bir boyutunu yansıtmaktadır. Batı Avrupa milliyetçi modelinde milliyetçilik laik yapıdadır.

Ortodoks kilisesi, Sırların tarihinde önemli bir rol oynamıştır. Sırp toprakları on sekizinci yüzyılın başında İstanbul Patrikliği’nin genel idaresine bağlı iken kendi başına buyruk bir kurum olan İpek Patrikliği’nin nüfuzu altındaydı. Sırp kilisesi kutsal meclisler vasıtasıyla kendi kendini yönetmekte ve Rusya’da dâhil olmak üzere Ortodoks kurumlarla irtibat hâlindeydi. Patrikliğin nüfuzu, Bosna, Hersek ve Sırların çoğunluğunu oluşturduğu toprakların yanında Budin, Varad, Komaran ve Dalmaçya’nın içinde yer aldığı geniş bir bölgeyi kapsıyordu. İpek Patrikliği, Osmanlı idaresi altındayken, kendisini Ortaçağ Sırp krallığının varisi olarak görmekteydi. Bu patrikliğin nüfuzu alanında bulunan topraklar, farklı dini ve etnik karakterlerin varlığına rağmen “Sırp toprakları” olarak tanımlanmaktaydı. Kilise, milliyetçi fikirleri muhafaza etmekte ve inananların bilinçlerinde bağımsız ve görkemli geçmişin hatıralarını canlı tutmaktaydı (Jelavich, 2006a, s. 101). Patriklik Ortodoks cemaati içinde de önemli ölçüde yasal yetkiler elde ederken, geniş ölçüde kilisesinin etkisi sebebiyle, Sırp devlet bilinci ve ulusal gelenekleri, yaşamlarını sürdürmek olanağı bulmanın da ötesinde, daha önce hiç etkili olmadıkları cemaatlere kadar uzanabildi. Neticede, Osmanlı hükümlerine Sırları ulusal genişleme konusunda oldukça önemli bir araçla donatmak suretiyle paradoksal bir etki yarattı (Banac, 1995, s. 136). Sırp kilisesinin takviminde, St Sava ve babası Nemanya ile başlayan ve aralarında on sekiz çarın, kralların, kraliçelerin ve lordların yer aldığı elli sekiz Sırp azizi yer almaktadır. Sırp sarayına mensup azizlerin toplamı, Sırp halkına sürekli olarak Bizans ritüellerinin görkem ve güzelliğini ve Sırların bir zamanlar kutsal azizler vasıtasıyla Tanrı tarafından takdis edilmiş bağımsız bir krallıkların bulunduğunu hatırlatmaktadır (Banac, 1995, s. 135). Sırp toplumu içindeki her birey Sırların tarihindeki önemli şahsiyetlerin adlarını her kiliseye gittiğinde duymaktadır. Bu isimler gündelik ayinler sırasında sabah akşam anılarak ve kiliseye gelen en mütevazı inananların bile belleklerine bir zamanlar onları yönetmiş olan ve yeniden yönetebileceği ima edilen Sırp soyunun ve dilinin kutsal kralları olarak yerleştirilmiştir. Bu durum ortalama bir Sırp bireyinde bile içindeki milliyetçi duyguların açığa çıkmasına neden olmaktadır. Bazı dönemlerde, Nemanjić devlet geleneğinin halk katında yaşayabilmesine daha fazla katkıda bulunan Sırp epik şiiri, ulus kavramına yatkın keşişler tarafından saklanan kilise etkisi altında gelişmiştir (Castellan, 1993, s. 246). Bu anlamda Sırp milliyetçiliğini besleyen en önemli kaynağın Ortodoks Kilisesi olduğu şüphesizdir. Sırlar arasındaki dinsel yakınlık duygusu, ulusal kimliğinin biçimlenmesinde yardımcı olmaktadır. Yasal olarak yetkili oldukları her yerde Sırp kilisesi Sırp uluslaşma duygusunun gelişmesine katkı sağlamaktadır (Vukomanovic, 2008, s. 242).

## **Sonuç**

Sırp milliyetçiliği, Güneydoğu Avrupa'daki devasa parçalanmanın yinelenen bir nedeni olmuştur. Gerçek dışı amaçlarla ve çarpıtılarak kullanılan bir mağduriyet duygusu ile harekete geçirilen Sırp milliyetçiliği son dönemde savaşların simgesi hâline gelmiştir. İzlemiş olduğu saldırgan tutum ile Kosova, Voyvodina, Hırvatistan ve özellikle Bosna Hersek'teki büyük trajedilerin nedeninin baş aktörü olmuştur. Sonuç olarak Sırp milliyetçiliği, Sırbistan'ın kendisini uluslararası toplumun dışına itmesine yol açmıştır.

Sırp milliyetçiliği, Balkan milliyetçiliklerinin klasik özelliklerini yansıtan unsurları bünyesinde taşımaktadır. Bu unsurların Sırp milliyetçiliğinin şekillenmesine büyük katkısı olmuştur. Bu unsurlar dil, din ve tarihsel ortaklık unsurları temelinde milliyetçi bir yapı oluşturmasıdır. Her ne kadar Sırp milliyetçiliği Doğu Avrupa milliyetçiliği anlayışı içerisinde parçalayıcı bir karakterde olsa da Alman milliyetçiliği bağlamında Orta Avrupa milliyetçiliğinin temel argümanlarına bazı dönemlerde paralellik göstermektedir.

Sırp kimliğinin oluşmasında tarihsel süreçler önemli bir olgu olarak görülmektedir. Hatta bunu tarihlerinde dönüm noktası olarak ifade edilen bazı olayları günümüzdeki milliyetçilik anlayışını canlı tutabilmek için "seçilmiş travmalar" olarak nitelendirmektedirler. Sırp tarihindeki olaylar ile geçmişleri arasındaki tarihsel bağlantıyı koparmamaktadırlar. Tarihsel olaylar; Sırp milliyetçiliğinin yükselmesine, mağduriyet algısının güçlenmesine ve siyasi mücadelenin milliyetçilik üzerinden yürütülmesine hizmet etmektedir. Sırp milliyetçiliğinde dil faktörü ile Sırp kültürünü halka benimsetmek yoluyla gelecek kuşaklara dinamizm sağlamak hedeflenmiştir. Ayrıca Büyük Sırbistan Devleti ülküsü bağlamında dil unsuru Sırplaştırmanın anahtar ögesi olarak kabul edilmektedir. Sırp milliyetçiliğinin dilsel ve kültürel unsurları içinde barındırması Doğu Avrupa milliyetçiliğinde yer alan Alman milliyetçiliğinin özellikleriyle benzeşmektedir. Son olarak din unsuru ise özellikle Sırp Kilisesi bağlamında değerlendirilmelidir. Kilise üzerinden Sırp kimliğinde yer alan dini figürlerin öne çıkarılmasıyla milli duyguların canlı tutulması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda, Sırp tarih, dil ve din unsurları üzerinde bir ulusal bilinç oluşturmuşlardır.

Sırp milliyetçiliğinin; Güney Slavları bir devlet altında birleştirme gayesi yüzyıllardır başarılı olamamıştır. Hatta bu gaye 1990'lar sonrası uluslararası sistemin alt üst olmasına neden olsa da milliyetçi söylemler sürekli gündemde tutulmuştur. Soğuk Savaş sonrası Sosyalist ülkeler uluslararası sistem içerisindeki kurumlarla entegre olma yönünde politikalar ortaya koymuşlardır. Sırbistan ise diğer Sosyalist ülkelerin aksine uluslararası sistem içerisindeki kurum ve kuruluşlarla çatışma içerisine girmiştir. Bunun en önemli nedeni ise milliyetçilik duyguları olmuştur. Sırp milliyetçiliği tarihsel geçmişin olay ve olgularından kopmamaktadır. Sırp milliyetçiliği geçmişle gelecek arasında devamlı bir bağlantı kurarak komplolar içerisinde yaşamaktadır. Bu da Sırp toplumunun ve devletinin yakın geçmişe kadar rasyonel ve barışçıl politikalar izlemesini engellemiştir. Ancak son dönemde Sırbistan'ın dış politikadaki milliyetçi söylemlerinin etkinliğinin kaybolduğu yönünde bir izlenim oluşmakta ve bu durumun bölgesel barış perspektifine olumlu katkılar sağlayacağı öngörülmektedir. Bu bağlamda, Türkiye ile Sırbistan arasında diplomatik kanalların hiç olmadığı kadar açık olması, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilere de yansımaktadır. Bu tür gelişmeler ile Balkan coğrafyasında bölgesel barışın tekrar hâkim olması, bu bölge açısından olumlu bir algının oluşmasını da sağlayacaktır.

**KAYNAKÇA**

- ASLANTAŞ, S. (2006). *Sırbistan: İsyanlar ve Bağımsız Devlet*. (ed. Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ). *Balkanlar El Kitabı*. Tarih. 1. Ankara: Karam-Vadi Yayınları: 472-487.
- BANAC, I. (1995). "Nationalism In Serbia". (ed. G. G. Özdoğan-Kemal Saybaşılı). *Balkans A Mirror of The New International Order*. İstanbul: Eren Yayınları: 131-152.
- CASTELLAN, G. (1993). *Balkanların Tarihi 14-20. Yüzyıl*. (çev. Aydın Başbuğu). İstanbul: Milliyet Yayınları.
- CLISSOLD, S. vd. (1966). *A Short History of Yugoslavia*. Cambridge: University Press.
- JELAVICH, B. (2006). *Balkan Tarihi 18 ve 19 Yüzyıllar*. İstanbul: Küre Yayınları.
- JELAVICH, B. (2006). *Balkan Tarihi 20. Yüzyıl*. İstanbul: Küre Yayınları.
- KAPLAN, R. D. (1995). *Balkanlarda Kaynayan Kazan*. (çev. D. Şendil). İstanbul: Yayınevi Yayınları.
- KOHN, H. (2005). *The Idea of Nationalism*. New Brunswick: Transaction Pub.
- KRULIC, J. (1998). "Hırvatlar, Bosnalı Müslümanlar ve Sırpın Ulus-Devlet Kavrayışı". *Uluslar ve Milliyetçilikler*. (ed. J. Leca). (çev. S. İdemem). İstanbul: Metis Yayınları: 89-94.
- MILLER, N. (2004). "Postwar Serbian Nationalism and The Limits of Invention". *Contemporary European History*. 13-2: 151-169.
- ÖZKIRIMLI, U. (2008). *Milliyetçilik Kuramları, Eleştirel Bir Bakış*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- SMITH, A. D. (2002). *Ulusların Etnik Kökeni*. (çev. S. Bayramoğlu-H. Kendir). Ankara: Dost Yayınları.
- SMITH, A. (2014). *Milli Kimlik*. (çev. Bülent S. Şener). İstanbul: İletişim Yayınları.
- SYNDER, L. (1965). *The Meaning of Nationalism*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- TURAN, S. (1999). "Ulusçuluk Işığı Altında Balkanlarda Akan Zaman Duran Zaman". *Birinci Ulusal Tarih Kongresi (Tarih ve Milliyetçilik)*: 267-272.
- UZGEL, İ. (2002). "Bağlantısızlıktan Yalnızlığa Yugoslavya'da Milliyetçilik ve Dış Politika". (der. Mustafa Türkes-İlhan Uzel). *Türkiye'nin Komşuları*. Ankara: İmge Yayınları: 117-170.
- UZGEL, İ. (2007). "Yugoslavya Federasyonu'ndan Sırbistan'a". *Balkanlar El Kitabı. Çağdaş Balkanlar*. (ed. Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ). 2. Ankara: Karam-Vadi Yayınları: 49-60.
- VOLKAN, V. (1999). *Kanbağı: Etnik Gururdan Etnik Teröre*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- VUKOMANOVIĆ, M. (2008). "The Serbian Orthodox Church as a Political Actor in The Aftermath of October 5, 2000". *Religion and Politics Research Section of the American Political Science Association*. 1: 237-269.
- YILMAZ, M. E. (2007). *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Etnik Çatışmalar*. Ankara: Nobel Yayınları.